

Példaértékű együttműködés és aktív pályázati tevékenység Márianosztrán

Már egy ideje tudomásul kellett vennünk, hogy a világ megváltozott. A takarékoskodás, a meghúzott nadrágszj nem csak az átlagember, de minden gazdasági szereplő problémája is. A büntetés-végrehajtási szervezet működtetése ugyan az állam feladata – így annak költségeit is az fedezi –, de ez fedezet a legtöbb esetben csak a fenntartásra, a mindennapos működtetésre elegendő. Ha a bv. intézet az elvárásoknak megfelelően valami pluszt szeretne nyújtani – „lakói”, dolgozói, vagy akár a településen és a közelben élők, akár az odalátogatók számára –, nem elég a sült galambot várnia, fel kell vennie a versenyt a civil szférával, és üzleti vagy pályázati tevékenységgel „hasznot kell termelnie”. A haszon nem mindig és nem elsősorban anyagi jellegű. Szellemi és erkölcsi haszonnal egyaránt lehet gazdagabb a társadalom.

Helyi adottságok

Márianosztra egy hátrányos helyzetű Pest megyei kistérség alig 900 fős zsáktelepülése. A kis falu csupán csodaszép természeti adottságaival és templomával tudja figyelmünket felkelteni. A környéken a legnagyobb gazdasági szereplő, munkaadó a börtön, amely annak ellenére, hogy egyre jobban nyit a társadalom felé, még mindig egy zárt és történetekben, hiedelmekben gazdag mikrovilágot ad a falunak.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön az egyik legrégebbi magyar büntetés-végrehajtási intézet, nem a büntetések végrehajtására létesített építményben kezdte meg működését. Az épületegyüttes története a XIV. században kezdődött. Az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend, a pálos rend, 1352-ben Nagy Lajos királytól kapott a Börzsöny hegység sűrű erdővel borított részén megfelelő területet és értékes építőanyagot kolostora felépítésére. A rendet II. József 1786-ban feloszlatta, a kolostorépület a kincstár tulajdonába került, az épület elhagyatottá vált. Az 1848–1849-es szabadságharc leverése után Magyarországon az osztrák büntetőjog lépett hatályba, ennek megfelelően létrehozták a magyar központi fegyintézetek hálózatát. Az országos börtönök elsősorban volt várból, kolostorokból, oktatásra, illetve kórháznak szánt egyéb, arra alkalmas építményekből alakították ki 1854–1858 között. Az üresen álló márianosztrai kolostorépületet is ilyen célra jelölték ki. A szükséges építési munkák elvégzését követően 1858. október 17-én kezdte meg működését Magyarország első országos női börtöne, amelyet a század végére háromemeletes zárkacsarnokkal és kórházépülettel egészítettek ki.

A börtön törvényes rendeltetését betöltve 1944-ig többé-kevésbé zavartalanul működött, a II. világháború itt is érezte hatását. 1949-ben az intézet üzemeltetését átvette az állam az addig ott dolgozó vincés nővérektől – onnantól kezd-

ve már nem nőket, hanem férfiakat őriztek itt. A fogvatartottak létszáma ekkor elérte a 2 000 főt. Az 1950-es években zömmel politikai elítélteket helyeztek el Márianosztrán. Az 1970-es évek végén jelentős beruházások történtek: üzemcsarnok, kazánház épült, kiépítették az egész intézetben a víz- és csatornahálózatot, új munkahelyek létesültek. A közüzemi létesítmények kialakítása a falu fejlődésére is jelentős hatással volt.

Az intézet felújítása, korszerűsítése napjainkban is folyamatosan zajlik. Az utóbbi öt évben kiépült az esővíz és a szennyvíz szétválasztásának lehetőségét biztosító rendszer, büfét és őri étkező épületet hoztak létre egy romos raktárépület átalakításával, és megkezdődött az ún. tüzvízrendszer, illetve az ivóvízrendszer felújítása. A Norvég Civil Támogatási Alap pályázatának támogatásából 2010-ben a börtönkápolna újult meg, falára az antiknak látszó freskókat a projekt keretén belül speciális tanfolyamon részt vevő fogvatartottak készítették különleges technikával.

Cikkem apropóját a közelmúltban végzett – nagy sajtónyilvánosságot kapott – alkotó- és felújító munkák sora adta, amelyek lezárására 2012 májusában került sor.

Igények, lehetőségek és megvalósításuk

Alapvető emberi igény, hogy környezetünk kulturált, tiszta, rendezett legyen. A fejlett társadalomban már elvárható, sőt kötelező az, hogy ezt a megteremtett rendezett környezetet megújuló energiaforrásokkal, vagy ha nem is azokkal, de mindenképpen energiatakarékos módon működtessük. Ésszerű továbbá az is, hogy ami egyszer létrejött, megépült, ne pusztuljon el. Ha kell, átalakítással, funkcióváltással hasznosítsuk tovább.

A fenti elvárások különösen vonatkoznak a költségvetési forrásból működő szervezetekre, így a büntetés-végrehajtásra is. A Márianosztrai Fegyház és Börtön is ezeket tartotta szem előtt, amikor 2008-ban felmérte meglévő, de használaton kívüli eszközeit és épületeit. Egyértelmű volt, hogy komolyabb fejlesztésre, átalakításra és elsősorban egy átfogó elképzelésre lenne szükség ahhoz, hogy lényeges, értékteremtő változás jöjjön létre. Az is látható volt, hogy ezekre a munkálatokra az intézet költségvetési forrásból nagyobb előirányzatra nem számíthat – pályázni kell. Számos, sikeresen záródó pályázati anyagot elkészített már az intézet szakembergárdája, mégis most jobbnak látták azt, hogy profi csapatot bízzanak meg a feladattal. A pályázatfigyelésre, majd később a pályázatírással is civil szervezet segítségét vették igénybe.

A 2009-ben megjelent „Versenyképes turisztikai termék- és attrakciófejlesztés” című, KMOP-2009-3.1.1/C azonosító számmal jelzett pályázati kiírás lehetőséget adott több cél megvalósítására is. Az intézet elképzelése találkozott más szervezetek igényeivel, hiszen – egyéb lehetőségek híján – Márianosztra település a már meglévő turisztikai értékét szeretne volna tovább növelni. Ezt az önkormányzat településfejlesztési koncepciójában is leszögezte. Fontos szempont volt, hogy a korábban, szintén uniós pályázat keretében felújított és átalakított egykori bányavasúti pálya már turistákat szállított a Börzsöny hegyei közt a pályázati kiírás idején. A turisták főként a természeti környezet és a Mária Zarándokúton

lévő Magyarok Nagyasszonya kegyhelyként híressé vált templom miatt vállalkoztak, illetve vállalkoznak ma is a túrára.

A fentiekhez kapcsolódva a börtön a következő lehetőségekkel számolt. Az intézet rendelkezett több – a bástyafalon kívüli – rossz állapotú, a mai kor igényeinek nem megfelelő, kihasználatlan épülettel: egy funkciót veszített őri étkezővel (hiszen 2008-ban új étkező készült a falakon belül), egy közösségi, úgymond kultúrteremmel, amelyre szükség lett volna kisebb-nagyobb összejöveteleknél, de az korszerűtlen és fűtetlen volt. Ebben az épületblokkban volt még néhány, közös udvarrészsel rendelkező szolgálati lakás is, amelyek – állapotuk miatt – már évek óta lakatlanul pusztultak. Ezekon kívül pedig nem mellékes, hogy az évek során az intézetben kialakult egy értékes börtöntörténeti gyűjtemény, amelyet sajnos csak kevés látogató tudott megnézni, hiszen a körleten, egy zárkában kapott helyet.

Az elméleti előkészítés után a konkrét munka 2009 IV. negyedévében kezdődött pályázatrírással, azon belül tervek, megvalósíthatósági tanulmányok elkészítésével. A régi épületek több nehézséget is okoztak, többek közt azt, hogy az építési engedéllyel kapcsolatos kérelmek benyújtását külön-külön kellett intézni az eltérő helyrajzi számok miatt. A pályázat beadása október végén megtörtént, november 4-én jött meg az értesítés a regisztrálásról. Ezt követően együttműködési megállapodásokat kötött a börtön az önkormányzattal és a pálos renddel. 2009. december 1-jén befogadták a pályázatot, december 23-án pedig megkezdődött a bírálat, és megjött az első hiánypótlási felhívás is. Az első helyszíni szemle 2010 januárjában zajlott le, ennek ellenére már február 22-én megérkezett a Pro Régió támogató levele, amely 150 305 073 Ft összegű támogatás odaítéléséről szól, 85%-os támogatási intenzitással (az egyes részterületek közt volt 90%-os, illetve volt 30%-os támogatottságú). Az összköltség a támogatási határozat szerint 176 746 501 Ft volt.

A támogatási szerződés megkötéséhez további előírásoknak kellett megfelelni:

- együttműködési megállapodást kellett kötnie a börtönnek a Budapest-Közép-Dunavidéki Regionális Marketing Igazgatósággal;
- turisztikai attrakció szakértőt kellett bevonni a kivitelezéshez;
- részletes marketingtervet kellett kidolgozni az attrakció szakértő bevonásával, illetve annak jóváhagyását kellett kérni a marketing igazgatóságtól.

Ezek elkészülte után még három alkalommal került sor hiánypótlásra a támogatási szerződés aláírásáig. Időközben megérkeztek a jogerős építési engedélyek is. A homlokzatra már korábban volt építési engedély, de mivel az lejárt, meg kellett hosszabbíttatni. Közbeszerzési eljárás lefolytatása után kezdődhetett meg a kivitelezés.

A projekt utófinanszírozású volt, így a kifizetéseket előleg igénybevitelével lehetett csak megoldani. A 26 millió Ft önerő biztosítása sem volt problémamentes, mert azt csak 2011 decemberében kapta meg a börtön az Országos Parancsnokságtól – addig a különbözet finanszírozásáról helyben kellett gondoskodni. Ez a költségvetési helyzet ismeretében – ráadásul év végén – nem kis feladat volt.

A megvalósítás mellett nem csak a végeredményt, hanem annak a környezetre gyakorolt hatását is meg kellett vizsgálni. Így a kivitelezés befejezése után megállapíthatjuk a következőket. A társadalmi hatások mind abból a tényből ve-

zethetők le, hogy a falu központja esztétikailag rendezetté vált, és ezáltal az ott lakók és az ott dolgozók komfortérzete növekedett. A Márianosztrai Fegyház és Börtön számára rendkívül fontos a minőségi munkaerő megtartása, amiben fontos szerepe van a jó munkahelyi körülményeknek. A falu számára új lehetőségek nyíltak meg a rendezett környezet folytán, hiszen a felújított területen mindenféle, a projekthez nem kapcsolódó kulturális és egyéb rendezvények megtartására nyílt lehetőség. A projekt megvalósulása folytán a faluban várhatóan felppezsdlő élet akár új vállalkozások beindítását is indukálhatja.

A gazdasági hatások a leginkább számszerűsíthetők: jelenleg a falunak évente 3 500 látogatója van. Ez a későbbiekben akár évi 20 000 főre is növekedhet. A megnövekedett látogatószám a jelenlegi évi 400 vendégéjszakát a remények szerint akár 5 000-re emeli. (Egy vendégéjszaka 2 800 Ft bevételt jelent.) A faluban jelenleg található 10 vendégágy a többszörösére is növekedhet. Jelenleg a faluban egyetlen családnak sem ad munkát a falusi turizmus, amely a tervek szerint 20 család megélhetését is biztosíthatja a jövőben. Tekintve, hogy mind a faluban, mind a környéken igen szűkösek a munkalehetőségek, a turizmus várható fellendülése valószínűleg csökkenteni fogja a munkanélküliek számát.

A környezeti hatások jelenthetik az egyetlen negatívumot, ugyanis bármilyen beruházás megvalósítása a környezet valamilyen szintű megbolygatásával és terhelésével jár. A látogatószám növekedésében érintett turisztikai projektekre ez különösen igaz, hiszen a látogatók számának nagyarányú növekedése önmagában is, de a gépkocsiforgalom-növekedés miatt is egyértelműen a környezetterhelés növekedésével jár. Meg kell említenünk, hogy a falu több szempontból is felkészült a megnövekedett idegenforgalomra: csatornahálózat épült ki, illetve szelektív hulladékgyűjtő működik a településen. Összességében tehát – a fenti körülményekre tekintettel – a jelen projekt a környezetre a legkevésbé károsnak számít a hasonló turisztikai fejlesztések között.

A megvalósult munkálatok közül (homlokzat-fejújítás; a régi rabtemető felújítása, parkosítása; parkoló, konferenciaterem, pálos rendi és börtönmúzeum, játszóház kialakítása, létrehozása) egyik emelnék ki, amely talán igazi

kuriózumnak számít, és létrejötté leginkább hiánypótló. Ez a börtöntörténeti gyűjtemény, amely speciálisan márianosztrai vonatkozású.

A múzeum berendezése teljes egészében az intézet munkája. A képes leírásokat, dokumentumokat a fogvatartottak alkotásai díszítik. Lényeges, hogy nem csak a fogvatartás múltját (mint ahogy azt a „hivatalos” bv. múzeum teszi Sátoraljaúj-

helyen) mutatja be, hanem azt is feltárja a látogató előtt, hogy napjainkban milyen a börtönélet. Jogszabályok alapján bemutatjuk, hogyan telik egy elítélt élete a börtönben; mi történik vele, amikor bekerül, mit csinálhat bent, és amikor közeleg a várva várt szabadulás, mire, hogyan kell felkészülnie. Végül a bemutatózárkában megtapasztalhatja a látogató, milyen érzés, ha becsukódik mögötte a vasajtó.

A cél nem a vérfigyasztó elrettentés volt. Nincsenek középkori kínszerek és kaloda sem, de aki figyelmesen végignézi a kiállítást, mégis az fogalmazódik meg, erősödik fel benne, hogy nem szeretne a rács mögé kerülni. A kiállítás mottója egy bibliai idézet, amely valaha – dokumentumok utalnak erre – a nosztrai börtön falát díszítette: „Szabadíts ki engemet a tőrből, melyet elrejtettek nékem.” (A „tör” itt a bűn, a bűnelkövetés csapdáját jelenti.) Az igazán nagy érték az, hogy az összeállítás nem csak attrakciót, látnivalót nyújt, de a bűnmegelőzés nemes céljához is hozzájárult.

Az előzőekben leírt pályázat kivitelezésével szinte egy időben kezdődött meg a Pálosok terének átalakítása, korszerűsítése. A tér az intézet üzemeltetésében van, azonban a börtön a felújításra vonatkozó pályázati felhívás feltételeinek nem felelt meg, ezért a Márianosztrai Római Katolikus Plébánia nyújtott be pályázatot a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal 135/2008. (XI. 17.) számú közleményében meghirdetett, az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó, „A vidéki örökség megőrzése” című felhívására, amelyen végül támogatást nyert a Pálosok tere és a barokk kapu felújítására. A támogatás összege 36 842 525 Ft volt, amelyhez önerőt nem kellett biztosítani. A pályázati célok megvalósítására háromoldalú (pálosok, BVOP, bv. intézet) együttműködési megállapodás került megkötésre. A megvalósítás során – a műemléki környezetre való tekintettel – a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal számos előírásának is eleget kellett tenni.

A munkálatok során a tér közterület jellegének megtartásával az alábbi átalakításokra került sor: használati térelemek (padok, asztalok, hulladék tárolók) kihelyezése, parkosítás (fás és lágyszárú növények ültetése), ivókút telepítése, a megoldatlan csapadékvíz-összegyűjtés és -elvezetés céljából egy elvezető csatorna kiépítése, elektromos vezetékek földfelszín alá történő fektetése.

Eközben bent az intézet, szintén pályázat által finanszírozott energetikai korszerűsítése zajlott. A három munkafolyamat összehangolása és mellette a mindennapi élet működtetése igen megerőltető feladat volt az itt dolgozók számára.

A már említett energetikai korszerűsítés nem volt annyira látványos, mint a másik két beruházás. A bentlakók, valamint az ott dolgozók számára viszont ez az élet-, illetve munkakörülmények javulását jelentette, és a fenntartó számára ez termelte, termeli a legnagyobb hasznot – költségmegtakarítás formájában.

A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által, „Az épületenergetikai fejlesztések és közvilágítás korszerűsítése” tárgyában kiírt KEOP-2009-5.3.0/A kódszámú pályázatára az intézet sikeres támogatási kérelmet adott be, amelynek összege 277 millió Ft-ot tett ki. A központi költségvetési szerv kategóriába tartozó kedvezményezettek esetében a támogatás mértékének felső maximuma 100% volt, tehát önrészt biztosítani itt sem kellett.

A projekt célja a felesleges energiahasználat megszüntetése, a költségmegtakarítás, valamint az, hogy a munkakörülmények javuljanak a munkahelyeken és a fogvatartotti helyiségekben is megfelelő hőmérséklet és megfelelő világítás legyen. Szintén célja a projektnek a környezetterhelés csökkentése.

A börtön legfiatalabb épületrészeinek kora is meghaladta már a 100 évet. Az épületgépészet egyes részei is már több évtizede épültek ki. Nem csoda tehát, hogy elavultak, rosszul működőek vagy akár működésképtelenek. A világításrendszer a fejlesztés előtt elavult, rossz állagú volt, a világítótestek energiapazarló módon működtek. Mivel a börtön funkciója miatt a térvilágítás egész éjjel üzemel, ezért kiemelten fontos ezen berendezések energiatakarékos üzemeltetése, amely eddig csak részben, vagy egyes körleteken egyáltalán nem volt megoldott. A fényforrások kiválasztásánál elsődleges szempont a biztonság fenntartása, így a színvisszaadás fontossága másodlagos, ellenben a világítási teljesítményre jutó energiafelhasználás és az élettartam döntő tényezőknek tekinthetők.

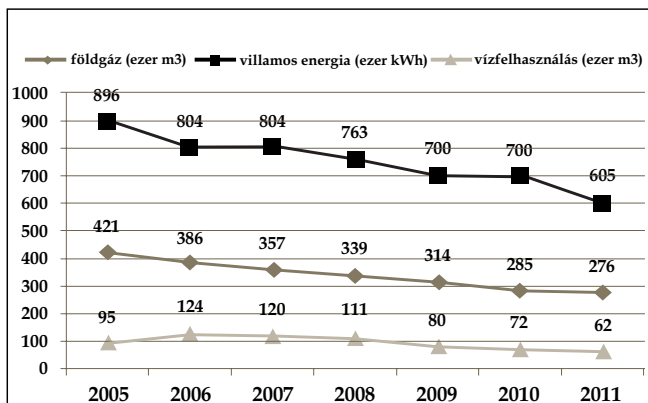
A fűtésrendszer nem felelt meg a mai követelményeknek, a szükségesnél jóval több energiát fogyasztott, és számos hibája volt. A rendszerrel nem volt megoldható a megfelelő, egyenletes hőmérséklet biztosítása az egyes épületrészekben. Ahhoz, hogy a legtávolabbi szárnyakban is elégséges legyen a fűtés, a kazánokhoz közelebb eső épületrészekben a szükségesnél lényegesen több hőt kellett áramoltatni, ami jelentős túlfűtéshez vezetett. Ezt – felesleges veszteségeket okozva – szellőztetéssel kompenzálták. A fűtésvezérlés gyakorlatilag nem volt megoldható, a beépített vezérlőelemek a célra alkalmatlanok voltak, nem működtek. A fűtést és használati meleg vizet biztosító kazánok hatásfoka a mai korszerű kazánoknál lényegesen alacsonyabb volt, állandó felügyeletet igényeltek, az üzemeltetésük drága volt. A távvezetékek elavultak voltak, szigetelésük átázott, felfüggesztésük több helyen szigeteletlen volt, így jelentős veszteségeket okoztak. A fűtőttestek régiiek, de feladatukat tisztítás és megfelelő szelepekkel való felszerelés után ellátják a mai napig is.

Az épületek külső hőszigetelése eddig nem volt megoldva. A falazat kisméretű tömör téglából épült, amelynek a hőszigetelése kicsi. A záróödémek hőszigetelése sem volt megoldott. Szigetelésük az energiatakarékosság szempontjából mindenféleképp indokolt lett volna. Az épületek térhatároló szerkezeteinek hőátbocsátási tényezője nem érte el a szabványos értéket. A fanyílászárók elavultak, sok helyen hibásak voltak, hőszigetelésük nem volt megfelelő. A fémszerkezetű ajtók, illetve a fém keretbe épített egyrétegű üvegfalak hőszigetelése gyakorlatilag a nullával volt egyenlő, igen jelentős hőveszteséget okoztak.

A konyhából jelentős hőmennyiség és zsíros gőz távozott, ami felesleges energiapazarlást és környezetterhelést jelentett. A kazáncserére a fűtési szezon végeztével kerülhetett sor. A külső hőszigetelést szintén a fűtési szezon végeztével lehetett elvégezni, mivel a munkát a nyílászárók cseréjével kellett kezdeni. A gépészeti munkák és az építési munkálatok párhuzamosan indulhattak. A külső hőszigetelés az állványozással kezdődött, majd a védőrácsok biztonsági szempontok szerint történő bontása, a nyílászárók cseréje, ezután a külső hőszigetelés következett. A gépészeti munkák kezdetén a belső kazánházban a meleg

víz előállításra beállított kazánt ideiglenesen ki kellett váltani a külső kazánházból, amíg a belső kazánház bontása, az új kémény kialakítása és a kazánok, illetve a gépészeti berendezések telepítése megtörténik. Az új távvezeték a régi nyomvonalát követve épült ki. A kazánházi gépészeti munkákkal párhuzamosan folyt a radiátorszelepek cseréje. A világitással kapcsolatos munkák szintén párhuzamosan haladhattak a gépészettel.

Az elnyert pályázati forrás az összes fent részletezett problémára megoldást jelentett. A projekt során az alábbi fejlesztések valósultak meg: a II. és IV. körlet, továbbá a műhelyépületek hőszigetelése, nyílászáróinak cseréje; a konyhaépület nyílászáró-cseréje, a konyhai szellőzés átépítése hővisszanyerő szellőzésre; az intézet fűtési rendszerének korszerűsítése (a kazánház átépítése, a távvezeték megszüntetése, a fűtésvezérlés többszintű kialakítása); a nagyteljesítményű fényszórók cseréje, a hagyományos izzók cseréje kompakt fénycsővekre, armatúrcsere az irodaépületben.

Jelenleg a kazánok felügyeletét is már a vezérlő automatika látja el, ami naponta jelentést küld a kazán- és rendszer-távfelügyeletet ellátó cég központi szerverére, meghibásodás esetén hibáüzenetet küld a felelős szerviznek és az intézményen belül a felelős vezetőnek, így a felügyeletet eddig ellátó dolgozók bére megtakarítható, illetve ők más területen alkalmazhatók. A spórolásnak köszönhető, szinte folyamatosan csökkenő tendenciát mutató energiafelhasználás a kivitelezés befejezése után még tovább csökkent. A leginkább látható módon – az energiatakarékos izzók beszerelésével – a villamosenergia-fogyasztás lett kisebb. A figyelmes és tudatos felhasználás pedig további megtakarítással kecsegtet.

Összefoglalás

Pályázatot sokan, sokféle fejlesztés megvalósítására írtak már a büntetés-végrehajtásban. Miért volt ez különleges Márianosztrán? Mindenekelőtt azért, mert egy mondhatni „világvégi” kis faluba életet vitt a börtön. Az épületek, a rabtemető, a Pálosok tere átadása, a kiállítások megnyitása óta ugrásszerűen

megnövekedett a látogatók száma. A vendégek véleményüket is itt hagyják a kiállítások vendégkönyvében, amelyekben nemcsak dicséretet, hanem megszívlelendő jó tanácsok is sorakoznak.

Példaértékűnek azért gondolom ezt a beruházás-együttest, mert megmutatja azt, hogy nem csupán úgy nyithat a büntetés-végrehajtás a társadalom felé, hogy beviszi a nézelődőket a börtönfalakon belülré. A szervezet társadalmi szerepét nem csak a szigor, a zárt ajtók és a fegyelem erősíti, hanem a civil partnerekkel folytatott együttműködés minősége is. Nem kevésbé fontos, hogy ezek mellett egy egységes, esztétikus képet kapott a település.

Összefoglalóm végén természetesen ajánlom Márianosztra felkeresését. Ajánlom a hétvégi turista, a börtönt kuriózumként felkereső látogató és a büntetés-végrehajtási szakember számára egyaránt. Ajánlómhoz Csóti András bv. vezérőrnagy, megbízott országos parancsnok méltató szavait hívom segítségül: *„A börtönöknek ma már igenis meg kell tanulni azt, hogy egy működő közösségnek a részei, sajátos igazságszolgáltatási feladataikat úgy tudják ellátni, ha jól együtt tudnak működni a környezetükkel és ott mindenkiel. Márianosztrán úgy gondolom, hogy ez megvalósult: a falu, az egyház meg a fegyház ilyen szempontból szervez egységet képez, és ez a három projekt is azt bizonyítja, hogy ha a helyi erők tisztességesen összefognak, értelmes célokat tudnak kitűzni, akkor ez igenis sikeres lehet.”*